

Blyrullen från Alvastra och dess ställning i raden av medeltida svenska runinskrifter.

Av

OTTO von FRIESEN.

 dr Otto Frödins redogörelse för hans betydelsefulla arkeologiska undersökningar under år 1917 av medeltida byggnadslämningar i trakten av Alvastra, som han under titeln "*Alvastra under medeltiden*", först offentliggjort i *Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och musei-förening* 1918, har jag på särskild begäran av förf. lämnat en redogörelse för min läsning och tolkning av den ur flera synpunkter högst märkliga runinskrift, som han under sina grävningar uppdagade. Se ock nu dr Frödins avhandling *Alvastra-bygden under medeltiden. Arkeologiska undersökningar åren 1916—1918*, Sthlm 1919, där min framställning i oförändrat skick införts som bilaga. Min redogörelse är helt kort, då jag av andra arbeten var förhindrad att anställa de vidare undersökningar, som voro av nöden för att besvara en del spörsmål, som inskriften gav anledning till, och särskilt frågan om vilken tid den tillhör.

Jag har nu haft tillfälle till något närmare ingå på en undersökning för dessa spörsmåls besvarande och vill samtidigt något utförligare framlägga grunderna till en del meningar, som jag gjort gällande i min uppsats. I förbigående skall jag också ta ställning till den polemik mot mig, som

lektor Erik Brate inlett i en uppsats, som såsom en bilaga 3 upptagits i dr Frödins senast nämnda avhandling.

Till en början vill jag mer ingående än vad jag tidigare gjort redogöra för min *läsning* av inskriften. Jag gör detta under samtidigt beaktande av Brates (B.) och mina egna (Fr.) förut offentliggjorda läsningar.

Jag läste rad för rad sålunda:

(insidan)

1. *inmontæseilon : etinsiuiuatæ : afesiōrum : ibi : rekuiesku*
2. *nt : sæptem : sankti : dōrmientes : : mārllkus : mak̄seki* (snarast *mtāneki*)
3. *mianus : markianus : : dionisius : serapion : konstāna* (eller *konsona* eller *konson̄t*)
4. *rius : ihohannes : sik : rekuieskathikfamulado*
(utsidan)
5. *mini : nosstrigesu : kristi bædiktæ + amorbo iss* (eller *iuis*)
6. *so kum obæt* (eller *obet*) *in nomine : patrisetfiliietspiritus*
7. *sankti : amin* (sic!)

B. *siiuitatæ*, Fr. *siuiuatæ*. B. medger nu att läsningen *siui* är möjlig men ej *uatæ*: de närmast före *atæ* gående staplarna kunna enligt B. ej ha bildat ett *u*, möjligen två *i*. Till att börja med kan fastslås att den sista av de båda staplarna ej är *t*: varje spår av bistav saknas och så mycket av runans topp har ej bortfallit, att ej något spår av en *t*-bistav — om en sådan en gång funnits — skulle ha blivit kvar. Vidare kan fastslås att den sista stapelns övre del böjer sig in mot den föregående stapeln. Det rimliga är sålunda att läsa dessa båda staplar tillsammans som ett *u*, vilket jag emellertid för säkerhets skull hade medelst en punkt under angivit såsom nu icke fullt tydligt.

B. *afesiōrium*, Fr. *afesiōrum*. Första runan i ordet står i ett veck av blyet, som gjort att runans vertikalstapel vid uppvecklingen blivit utvidgad. På högra sidan om vertikal-

stapeln synes en punktlik fortsättning av vänstra sidans tydliga bistav, men att för den skull mena att ristaren avsett att rista ett α är ett alltför stort medgivande åt vad vi på grund av sammanhanget vänta att finna. B:s läsning av ordets slut är avgjort felaktig: efter $\widehat{or}$ följer ett så väl på originalet som på den förstorade fotografien tydligt u av typen N med upptill cirkelsegment-formad bistav, sådan vi finna t. ex. i början av rad 3: *mianus*. Läsningen är så säker att jag ej har underprickat u . Det B. läser som u är bistaven i det verkliga $u +$ övre delen av vänstra bistaven i $m +$ en från mitten av nämnda bistav vertikalt nedåt gående remna i blyet, som uppkommit vid rullens uppveckling.

B., Fr. $\widehat{m\ddot{a}r\ddot{l}k\ddot{u}s}$. Här bör kanske tilläggas, att ristaren möjligen med några grunda men tydliga repor i runan r avsett att ange r såsom felristat och sålunda velat ange läsningen *malkus* som den rätta.

B. *maxiki*, Fr. $\widehat{m\ddot{t}\ddot{a}n\ddot{e}k\ddot{i}}$, möjligen $\widehat{m\ddot{a}k\ddot{s}e\ddot{k}\ddot{i}}$. Ristningen är fullkomligt tydlig, men vilka tecken ristaren avsett att med ristningen uttrycka är desto oklarare. Här är det sålunda i fråga om de ristade tecknens identifiering med kända typer som B:s och min uppfattning gå i sär. Det som närmast ser ut som en binderuna av a och n tolkar B. som x — åtminstone i Östergötlands runinskrifter ännu med tvekan — under åberopande av runan $\text{N} = x$ i en dansk inskrift på en blyplatta, som i flera avseenden mycket liknar den här i fråga varande; jfr nedan s. 123. Härtill må först anmärkas, att de båda jämförda tecknen ju äro varandra helt och hållet olika. Tänkbart vore ju emellertid att N är en transponering av det latinska x till runskrift; något liknande försök är dock f. ö. alldeles okänt. Jag har med tvekan — observera de undersatta punkterna och den inom parentes angivna närmast till hands liggande läsningen, om man endast tar hänsyn till de tecken, som faktiskt äro ristade — i bindrunegruppen $\widehat{t\ddot{a}n}$ identifierat det första tecknet med a , fattat bistaven till a i $\widehat{a\ddot{n}}$, vilken utgår från föregående runas huvudstav, som k och förstått senare delen

av $\widehat{an}$ som en ofullbordad *s*-runa med bistaven utgående långt nere på huvudstaven. Den följande runan, som B. läser *i*, har ett mycket tydligt och djupt horisontalstreck, som i spetsig vinkel mot sin huvudriktning svänger tillbaka snett nedåt vänster till huvudstaven; sistnämnda del av tvärstaven är betydligt grundare än huvudpartiet. Att med B. anse denna tvärstav tillfällig går svårligen för sig: jag har läst tecknet som *e*, men på grund av dess abnorma form underprickat läsningen.

Emellertid lida både B:s och min tolkning av skriftdragen av den väsentliga bristen att de icke förklara tillkomsten av den underliga och enastående förvrängningen *maxekimianus*. En förklaring skulle vi kanske kunna få, om vi ta till utgångspunkt min tidigare uttalade förmodan att ristningen är gjord efter en förlaga med latinsk skrift. Har där stått — med en stavning, som är ganska vanlig i mindre litterat medeltidslatin — *maxcimianus*, ligger det nära tillhands för den olärde runristaren att läsa *manecimianus*, som han med runor vill återge med *manekimianus*, varvid han råkar sätta bistaven på andra runan *a* för högt, så att hon får utseendet av *t*, och därför rättar genom att efter denna felristade runa sätta ett riktigt *a*. Även B. synes i *Östergötlands runinskrifter* ha tänkt sig möjligheten att *a* i $\widehat{an}$ är en korrigering av den föregående runan.

Är ovanstående gissning riktig, har ristaren avsett en läsning $m\langle\langle t \rangle\rangle anekimianus =$ hans förlagas *maxcimianus*.

B. *konsantrius*, Fr. *konstana*rius, *konsona*rius, *konsont*rius. Jag hade bort tillägga ännu en möjlig läsning som direkt följer av de tre jag angivit, nämligen *konstantrius*. Sistnämnda alternativ är direkt förklarligt ur den latinska förlagas *constantius*. F. ö. bör anmärkas, att $\widehat{ta}$ är från början felristat och att *t*- eller *a*-bistaven tillagts efteråt.

B., Fr. *ihohannes* är felristning, uppkommen på det sätt att *o* först överhoppats, men felet har upptäckts, då *h* redan skrivits, varefter *ohannes* tillagts.

B. *rækuieskat*, Fr. *rekuieskat*: skälig grund att här läsa *æ* saknas. Det som föranlett B. till denna läsning är att bi-

staven har en lutning mot huvudstaven, men denna lutning går ej som normalt uppifrån höger snett ned mot vänster: bistaven är horisontal som den bör vara men huvudstaven lutar starkt mot den föregående runan *r*.

B., Fr. *famula* har först ristats *fm* — varpå det överhoppade *a* inkilats mellan *f* och *m*.

B. *bædikta*, Fr. *bædiktæ*. Här är förmodligen läsningen — *dikta* avsedd, men faktiskt går bistaven så långt och så tydligt över på högra sidan, att detta bör anges: alltså *diktæ*. Vad första leden *bæ-* beträffar uppfattar B. den som möjligen korrekt skrivning för *bæn-* med *n* utelämnat före det följande *d* enligt vanlig runortografi. Men nu utelämnas icke *n* före dental i vår inskrift: det skrivs sålunda *montæ*, *rekuieskunt*, *dormientes*, *konstantrius*; följaktligen bör *bædiktæ* uppfattas som felristning (haplografi) för *bænædiktæ* = den korrekta latinska namnformen *benedicta*. B. ansåg först troligt, att *n* överhoppats av förbiseende, och ansåg frånvaron av det efter *n* väntade *e* bero på hänsyn till den svenska uttalsformen *Bændikta*. Numera betraktar han *n* som "utelämnat efter äldre ristad."

B. förbigår utan att förstå ristningen det efter *bædiktæ* stående +.

B. *iss* | *sokumbæt*, Fr. *iss* (eller *iuis*) | *so kum obæt*. Ordskillnaden sådan jag angivit den, har icke i hans första läsning iakttagits av B., men medges nu till hälften. De skarpa och tydliga bistavarna på vänstra sidan om huvudstaven i *b* — den övre är t. o. m. dubblerad! — förbigår B. utan att förklara huru denna "felristning" tillkommit. Förslaget att fatta *o* som svarabhakti mellan *m* och *b* synes knappast vara allvarligt menat. Han utesluter dem t. o. m. ur sin translitteration av runinskriften. Och vad som så återstår tolkar han sålunda: *iss* | *s* = *si* (!) (Man måste medge, att om ristaren, som B. menar, avsett att åstadkomma *si*, han med en förundransvärd ihärdighet upprepar sitt fel icke en utan två gånger!) och *okumbet* = *occumbet*. Härur (ur *si occumbet*) framläser han så

den sakligt fullkomligt orimliga meningen, att man genom att nedlägga blyplattan velat på förhand sörja för den sjuka Benediktas griftero, om hon skulle dö. Vad har B. f. ö. för hemul för uttrycket *a morbo occumbere*? Och dessa orimligheter — grafiska och sakliga — vidhåller B. alltjämt. Han anser dem nu t. o. m. ofrånkomliga!

Det är ytterst vanskligt, kanske omöjligt att finna vad förlagan för ristningen kan ha haft¹. Att där stått vad B. läser ut, hoppas jag att han är ensam om att tro. Jag har försökt en rad olika utvägar. En har jag publicerat i den korta redogörelse för läsning och tolkning, som jag på dr Frödins enträgna anhållan lämnat till hans första redogörelse för grävningarna i Alvastra. Men jag har långt ifrån betraktat den som ofrånkomlig. Jag har tvärtom uttryckligen betecknat den som osäker. Men ett bestämt företräde har den framför den tidigare publicerade: den är icke orimlig. Jag uppfattar stället så: *a morbo i[n]uiso qu[e]m obiit* (eller *obibat*) 'från den ohyggliga sjukdom, som hon iråkat'. B. invänder ganska mycket: min läsning *iuis* för *iss* finner han omöjlig. Snarast står *iss*, som jag uppgivit som den närmaste läsningen. Men om sammanhanget skulle kräva *iuis* så kunna rundragen också tolkas så, som var och en kan övertyga sig om. Det heter *obire mortem, obire periculum*, 'gå döden, faran till mötes', som B. lätt kunnat övertyga sig om och därmed rädda sig från att publicera sin förmodan, att det borde heta *quo obiit* och icke *quem obiit*.

Det finnes emellertid — som jag redan antytt — andra möjligheter att förklara det svåra stället. En av dem, som jag kommit att tänka på, har vissa företräden framför den jag publicerat. *iss|so* kan stå för *imisso* på samma sätt som *bæ-*

¹ Härjes sinnrika försök att härleda *iss|so* ur en med latinska bokstäver skriven förlagas *ijjj* = IV° = *quartano* strandar på två fakta: 1) 4 skrives i medeltida urkunder *itij* men ej *ijjj*. 2) Enligt Forcellini finnas endast uttrycken *quartana* och *febris quartana* men ej *morbus quartanus*, som Härje förutsätter. Överhuvud finnes intet *quartanus* adj. i den latinska litteraturen.

diktæ för *bœnædiktæ* : *morbus divinitus immissus* är en i medellatinet använd fras 'en av gud sänd sjukdom'. Läsa vi så *kum* såsom det står och fatta *obæt* eller *obet* som *obiit*, erhålla vi frasen: *a morbo im(m)isso cum obi(i)t* (så må Benedikta finna vila här) då hon nu avlidit, från den sjukdom, som skickats henne (av Gud). Denna tolkning ger en god mening och förutsätter inga andra fel hos ristaren än sådana, som vi förut iakttagit.

B. *amæn*, Fr. *amin*. Vad B. fattat som spår av bistav till *i* är som av foton mycket tydligt framgår en senare genom tryckning mot ett smalt föremål med rundad egg uppkommen grund fördjupning, som sträcker sig snett ned åt vänster över huvudstaven i *m*.

Härmed har jag i detalj genomgått inskriftens läsning, gjort en del tillägg till min summariska redogörelse hos Frödin och samtidigt granskat Brates kritik av min läsning och tolkning. Av denna kritik torde intet kvarstå som befogat.

Jag övergår nu till undersökning av inskriftens tid, en fråga som är av stor vikt icke blott för bedömande av riktigheten av dr Frödins förmodan att den Benedikta, som nämnes på blyrullen är Sverker d. yngres († 1210) första gemål Benedikta utan även för uppfattningen om de öden det s. k. Sverkerskapellet och de där ursprungligen begravda döda fingo undergå genom tiderna.

I min första publicering av inskriften har jag yttrat mig i denna fråga med mycken reservation: "För att kunna bestämma inskriftens ålder kräves en ingående, ännu ogjord undersökning av de stungna runornas utveckling. Av flera tecken att döma är inskriften jämförelsevis ung och tillhör slutet av 1300-talet eller 1400-talet."

Även Brate *Österg. runinskr.* s. 230 finner det vanskligt att bestämma inskriftens tid. Han finner att ett och annat i inskriften kanske inte är förenligt med ett så tidigt skede som 1100-talet. Runorna äro det fullt utbildade stungna alfabetets och *s*-runan har en form, som under den senare medeltiden

brukas på Gotland och som tyder på rätt sen tid. Emellertid finner han denna *s*-runa på den daterade Burserydklockan (1238), som dock ännu har *t*-runan med ljudvärdet *d*. Han finner det sannolikt, att Alvastra-inskriften är yngre än Burseryds-klockans.

I sin senare uppsats hos Frödin *Alvastrabygden under medeltiden* s. 131 är han villig att gå Frödins antagande mera till mötes. Han anser det kanske icke vara vågat att anta att Alvastra-inskriftens *s*-form kunnat förekomma c:a 40 år tidigare än den faktiskt är belagd på Burserydklockan. Till stöd härför anför han att samma runform förekommer i Danmark på Vejerslevstenen (Jutland) (se Wimmer(-Jacobsen) *De da. Runemindesm.* nr 182 = *Da. Runem.* VI 7), som Wimmer daterar till 1160—1200, och på Lönborg-beslaget (Jutland) Wimmer(-Jacobsen) nr 222 = *Da. Ru.* VII 150, som Wimmer enl. Brates uppgift daterar till senare hälften av 1100-talet eller till 1200-talet. Denna Brates uppgift är oriktig, ty Wimmer som inom de olika avdelningarna uppställer inskrifterna i tidsföljd har placerat Lönborgbeslaget efter kyrkkistan från Pjedsted och denna förlägger han till tiden c:a 1250. Lis Jacobsen anger också riktigt för Lönborg-beslaget tiden 13:e årh. Vad Vejerslev-inskriften beträffar bör det observeras, att den icke är självdaterad. Materialet är så litet att hur utmärkt kännare Wimmer än är av de danska inskrifterna en felbedömning av åldern mycket väl är möjlig. Det finns i själva verket en mycket karaktäristisk egenhet hos Vejerslev-inskriftens runor som peka hän mot en senare datering: bistavarna till *a*-, *æ*- och *n*-runorna äro bågböjda på ett sätt, som återfinnes hos den jutska Sæddingstenen — av Wimmer förlagd till c:a 1250 — och den själländska Söborgstenen från c:a 1300 enl. Wimmer, se Wimmer(-Jacobsen) a. a. nr 232 och 236.

Härpå är sålunda för Alvastra-inskriftens datering till slutet av 1100-talet eller tiden c:a 1200 intet att bygga.

När det gäller en datering på runologiska grunder måste man till en början hålla fast vid att alla runor på vår inskrift

äro stungna, även *t*-runan och *b*-runan, när de beteckna resp. *d*- och *p*-ljuden. Men en inskrift, som företer denna egenhet kan icke — efter vad vi nu veta om det stungna runalfabetets utveckling — förläggas tidigare än till c:a 1200, se v. Friesen *Die Runenschrift* (i *Hoops Reallexicon*) s. 49 och Magnus Olsen *Aarsber.* 1907 s. 160 f. I Sverige finna vi detta alfabet tidigast på den självdaterade Saleby-klockan från 1228. (Den 10 år yngre Burseryds-klockan har likaledes i motsats till vad hittills uppgivits stungen *t*-runa men punkten är ej här anbragt på huvudstaven utan i vinkeln mellan stavarna. Enl. egen undersökning ^{23/6} 1918.). Vad vidare Alvastra-inskriftens egendomliga *s*-runa angår, så har denna icke — såsom Brate uppger — samma form som Burseryds-klockans. Alvastra-inskriften har *ŕ* men Burseryds-klockan hade i gjutformen runan *ŕ*. Sistnämnda form står ju prototypen *h*, som användes bl. a. på Saleby-klockan och på den i Burseryd hemmahörande och — enligt benäget meddelande av professor J. Roosval — från slutet av 1200-talet härstammande dopfunten, ett steg närmare än vad *ŕ* gör. Burseryds-klockans *s*-form är sålunda — så vitt vi av hittills föreliggande material kunna döma ett sporadiskt utslag av den hela runradens historia genomgående tendensen att ge även de runor, som sakna sådan från början, en huvudstav av samma höjd som flertalet runor ägde.

Att Burseryds-klockans *s*-form verkligen är en sporadisk företeelse och ett mer tillfälligt utslag av den nyssnämnda tendensen, framgår av följande. De båda runinskrifterna från Burseryd visa hän på en lokal tradition. Såväl klockan som funten ha den egendomliga och sällsynta *d*-formen med punkten placerad i vinkeln mellan huvud- och bistav. När nu funten, som härstammar från 1200-talets slut, har vanlig äldre *s*-form, är det sålunda sannolikt, att klockans *s*ŕ — vilket ju redan i sin form avviker från det senare *s* med huvudstav av normalhöjd — icke står i direkt traditionsförbindelse med den senare medeltidens *s*-form *ŕ* utan är att bedöma på samma sätt som den sporadiska vikingatidsformen *h*, d. v. s. som ett utslag av

den allmänna tendensen i runskriftens historia att låta *s*-runan få åtminstone en stav av normalhöjd. Denna tendens har f. ö. i enstaka fall före det det helstungna runalfabetet var utbildat, d. v. s. före år 1200, då och då skapat *s*-former, som stå den senare medeltidens *ſ* nära. Så på bottenplåten av ett spänne från Hemse socken på Gotland, se Pipping, *K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akad:s månadsblad* 1900, s. 50 ff., Ivar Lindqvist, *Göteb. och Bohusl. fornminnesf:s tidskr.* 1918, s. 44. Detta spänne torde ha tillhört tiden c:a 1100 eller början av 1100-talet, jfr H. Rydh, *Dosformiga spännen från vikingatiden*, s. 128; Lindqvist, a. a. s. 48 daterar: "från tiden efter 1050" och torde härmed avse att spännet är äldre än vad ovan förmodats. Nämnada spännbotten bär en inskrift med bl. a. två *s*-runor *ſ* och *ſ*: den första med nästan lika höga vertikalstaplar, den andra med första stapeln av normalhöjd och avgjort längre än den andra. Det måste emellertid framhållas, att runorna på spännet äro mycket ojämt ristade och av mycket varierande höjd. Ovan hävdade uppfattning bekräftas därav att Burseryds-klockans *s*-form är isolerad icke blott inom ortstraditionen utan även inom raden av daterbara stungna runinskrifter i Danmark och Sverige överhuvud. Den skånska Åsum-stenen från c:a 1210 — se Wimmer *Da. Ru.* I 160 — har *ſ*; så ock den västgötska Salebyklockan från 1228. Den småländska Hosmo-funten — enligt prof. Roosval från tiden 1200—1250 — har också enligt en avklappning i min ägo *ſ*. Den västgötska Broddetorpsgravstenen från 1277 — se Torin *Västergötlands runinskrifter* nr 30 — har *ſ* och *ſ*, Burseryds-funten — såsom redan nämnt — *ſ*; den skånska Codex runicus I från c:a 1280 *ſ* *ſ*; den danska Stokkemarkesken från c:a 1300 — se Wimmer *Da. Ru.* IV: 1 s. 146 — likaledes. Så ock den nyfunna gravstenen med runor från Södra Unneryd i Småland, se v. Friesen, *Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening* 1919; den förskriver sig från tiden inemot 1300. Cod. run. II (kungalängderna och gränsdokumentet), som tillhör tiden 1296—1319 har

h (genom korrektur ett par gånger r). h har också den till 1326 självdaterade Vallstaina-gravstenen på Gotland, om vi våga lita på Wallins uppgift i *Acta Soc. Reg. Scient. Ups.* 1743, s. 78, jfr Liljegren, *Runurk.* nr 1731. h har likaledes den två år yngre gutniska runkalendern (av 1328), se Worm, *Fasti danici* Hafniæ 1626. Den i Wallentuna kyrka i Uppland funna Maria-klagan är forndansk, närmare bestämt skånsk, se L. F. Löffler *Sv. Lm.* VI p. CII. Den förskriver sig från tiden efter Cod. run. II och före c:a 1350 att döma av dess ortografi och språk. Vad ortografien angår visar den en hel del drag som bero på starkare inflytande från de med latinsk skrift förbundna skrivvanorna än vad förhållandet är hos Cod. run. II. Så t. ex. dubbelskrivning av vokaler: *miit* 'mitt' (Klemming, *Småstycken på fornsvenska*, s. 164), *miin* s. 168, *miiik* s. 171, *leep* = fvn. *leiðr* adj.; v-ljudet (frikativan) tecknas i ställningen mellan vokaler med u-runna i överensstämmelse med skrivningen med u i urkunder med latinska bokstäver: *næua*, *loua* = *lovar*, 'händer', *houæp*, *lioua*, *yuær*, *giua*, *hauas*; däremot har Cod. run. I i samma ställning f-runna och Cod. run. II stungen f-runna. Vad språkliga egenheter beträffar så finna vi i Maria-klagan *lauh* = *lagh* s. 168, *sauhþe* = *sagthe* s. 171, *fauhr* = *faghær* s. 178, men inga sådana former träffas ännu i de två äldsta handskrifterna av Skånelagen (Cod. run. och Hadorph.). Å andra sidan är ännu diftongerna *iä* och *iā* bevarade: *hiarta*, *siallen* 'själen', *þiantto*, varför handskriften inte gärna är yngre än c:a 1350. *Mariaklagan har den vanliga äldre s-runan.*

Från förra hälften av 1300-talet till mitten av 1400-talet sakna vi dessvärre med någorlunda säkerhet daterbara urkunder. Och från medeltidens senare decennier äga vi sådana endast från Gotland: år 1449 Lye-stenen; år 1487 Kullands-spisstolpen och år 1492 stenen från Heide kyrka, se resp. v. Friesen *Die Runenschrift* (i *Hoops Reallexicon*) s. 46 ff. och Stephens *Oldnorth. Run. Mon.* II 711, där Heide-stenen dock är felaktigt daterad till 1397. Dessa urkunder ha samtliga r eller ʀ. Från dylika s-former utgå också de runformer, som

i början av nyare tid användes i Sverige av Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken* I s. 77 och i Danmark av flera lärda och förnäma män som biskop J. Rønnow, riksamiralen Mogens Gyldenstjerne och Bendt Bilde, se P. G. Thorsen *Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale* s. 71, 84 ff.

Vi finna sålunda att, om vi som tillbörligt är, hålla oss till daterade och med tämlig säkerhet daterbara urkunderna, $\mathfrak{h}$ är den karaktäristiska formen fram till början av 1300-talet och $\mathfrak{r}$, $\mathfrak{r}$ [$\mathfrak{r}$] uppträder vid medeltiden slut och i början av nyare tid. När den förra formen fick vika för den senare, veta vi icke på grund av den ovan omtalade luckan i raden av daterade urkunder mellan 1300-talets förra hälvt och 1450. Det är som redan ovan antytts både rimligt och sannolikt att *den danska Vejerslev-stenen och Lönborg-beslaget, som ha $\mathfrak{r}$ just tillhöra detta övergångsskede.*

Att förlägga Alvastra-inskriften till slutet av 1100-talet eller tiden c:a 1200 motsäges sålunda bestämt av vad vi hittills veta om det fullstungna runalfabetets utveckling.

I detta sammanhang bör också något sägas om den danska i Odense funna blyplattan med en magisk inskrift, som Stephens offentliggjort i *Aarbøger* 1885, s. 1 ff. Denna blyplatta liknar i yttre och inre avseende i hög grad Alvastra-blyet. Den förlägges av Stephens med fullständigt misskännande av inskriftens hela art och dess runtecken till tiden c:a 1000, en datering som Frödin ännu i *Alvastrabygden under medeltiden* s. 48 utan anmärkning anför. En korrekt läsning av Odense-inskriften, gjord av Marius Kristensen, återges av F. Ohrt, *Danmarks Trylleformler*, Kbh og Kria 1917, s. 491. Den dateras här till (slutet av ?) 1200-talet. $\mathfrak{s}$ -formen är här ännu den äldre $\mathfrak{h}$, men den är på väg att övergå till $\mathfrak{h}$ genom den högra stapelns förlängning. Utgivaren är här, som vi finna och som naturligt är med hänsyn till vad som ovan utvecklats, osäker om inskriftens tid. Intet synes hindra att denna ligger inne på 1300-talet.

Utom dessa runologiska skäl är det också ett texthistoriskt, som pekar ned mot medeltidens båda sista århundraden. Sjusovarlegenden åtnjöt som bekant en utomordentlig popularitet under medeltiden. En mängd författare återger den i mer eller mindre överensstämmande former. Den var lika populär i den romerskt katolska som i den grekiskt katolska kyrkan. Ja, den är t. o. m. upptagen i muhammedanernas heliga bok, koranen. Jag hänvisar dem som kunna önska taga närmare kännedom om legenden och dess historia till J. Koch, *Die Siebenschläferlegende*, Leipzig 1882 och M. Huber, *Die Wanderlegende von den Siebenschläfern*, Leipzig 1910.

I de västerländska källorna undergå namnen på de sju heliga männen liksom på den plats, där undret uppges ha försiggått, genom tiderna vissa förändringar. Det är dessa i och för sig icke synnerligen stora men dock tydliga variationer, som ger den uppmärksamma filologen en fingervisning om var ungefär inom utvecklingskedjan de namn, som möta oss på Alvastra-rullen böra inordnas.

Hos den äldste västerländske författare som återger sängen, biskop Gregorius av Tours (540—94), se Migne *Patrolog.* Ser. I, vol. 71 (Paris 1849) sp. 787 och Bollandi *Acta sanctorum* Julii, tom 6 pag. 380 och 389, heta de heliga männen *Maximianus, Malcus, Martinianus, Constantinus, Dionysius, Joannes* och *Serapion* och berget med grottan kallas *montis Celei* (gen.) och *montem Celeum* (ack). På väsentligen samma sätt återges den förra namngruppen i Bedas († 735) *Martyrologium*, se Huber anf. arb. s. 85 och i *Cod. Wien* 420 (700- eller 800-talet) se Huber ib. s. 66. *Rhabanus Maurus* (c:a 850), se Migne Ser. II, vol. 110 sp. 1153 och Huber s. 85, har jämte *Martinianus* namnformen *Martianus* och nämner platsen för martyriet *in monte* och *in monte Celeo*. *Usuardus* (c:a 875), Huber s. 87, har i huvudhandskriften *cod. Pragensis* från slutet av 800-talet *Martianus*. *Notker Balbulus* († 912), se Migne Ser. II, vol. 131 sp. 1110, har jämte *Martianus* också *Martinianus* och *in monte Caelio*. Den engelska

biskopen Ælfric (slutet av 900-talet), se B. Thorpe *The Homilies of the Anglosaxon Church* vol. 2, har i huvudsak Gregorii ovan återgivna personnamn. Så ock *Usuardus*, tillägg i cod. Rosweydinus (väl 1100-t.), se Migne a. a. vol. 124 p. 201 f., samt den anglonormanniske diktaren Chardry (början av 1200-talet), som därjämte nämner berget *Celius*, se John Koch *Chardry's Josophaz, Set Dormanz* etc. Heilbronn 1879 s. 81 i *Altfranz. Bibliothek* I. *Martinianus* har vidare en rad handskrifter från 1100-talet, 1200-talet och senare med tillägg till *Usuardus* såsom cod. Pulsanensis, codd. Antverp. et Max.-Lubec., Antverp.-max., Ultraiactens., Leydens. m. fl. yngre, se Migne vol. 124 pp. 349 f. och 301 ff. Den berömde franske historie-skrivaren Vincent af Beauvais († 1264), se Vincentius Bellocensis *Speculum historiale*, Nürnberg Anton Koberger 1483, lib. 12 cap. 45 och lib. 21 cap. 31 ff. överensstämmer väsentligen med Gregorius så i fråga om martyrernas (*Martinianus*) som bergets namn (*in monte celio*). Det samma är förhållandet med den isl. versionen i *Heil. man. sögur* II, 236 (c:a 1250): *Martinianus* och *Celius*.

Den så vidt jag kunnat finna förste författare som har namnformen *Marcianus* och vid sidan därav *Celion* är den genuesiske biskopen Jacobus de Voragine († 1298) i det vidtbekanta verket *Legenda aurea*, se Huber s. 74.

Det synes knappast kunna betvivlas att det ytterst är från *Legenda aurea* som blyrullen har sina former *markianus* och *seilon*. Schück *Illustr. svensk litteratur hist.*² I s. 155 anser Jacobus de Voragine's verk troligen var bekant i Sverige redan i slutet av 1200-talet: det ligger till grund för det s. k. Fornsvenska legendariet. Märkligt är emellertid att cod. Bildsten. (från 1420—1450) av detta verk, se *Fsv. leg.* I 433, har de äldre formerna *Martirianus* (fel för *Martinianus*) och "i biærghahulum *Selio* biærghs". Det är först Jöns Råff's († 1532) översättning, se *Fsv. leg.* I 436 (hskt från 1520—1525), som har *Marcianus* och "til, i bærg hit *celion*."

Om vi se på den utomnordiska litteraturen möta efter

1200-talet såväl Gregorii som Jacobus de Voragine's former — stundom blandade med varandra. Den förre följer ännu t. ex. Petrus de Natalibus († före 1406) i sin *Catalogus sanctorum* och Rafael av Volterra (början av 1500-talet), se *Commentarii urbani* Parrhisijs 1515 fol. 201 v. Den senares former har t. ex. Cod. Ambrosianus (1400-talet) och cod. Borgian. M. II 20 (*Martianus* och *Celion*), se Huber s. 90, och delvis (*Marcianus*) *Usuardus* i tillägget i ed. Molani (1500-talet), se Migne *Patr.* ser. II, vol. 124 p. 201 f. Blandade former t. ex. Schedel *Liber Chronicarum* Nürnberg 1493, se Huber s. 83 (: *Martinianus* och *Celion*) m. fl.

Av vad som ovan utvecklats framgår att något positivt bestämt icke kan sägas, om till vilken tid *Alvästra-inskriften* hör, annat än så till vida att den *med all sannolikhet hör till tiden efter 1300-talets början*.

Om dr Frödin har rätt i sin förmodan att den byggnad, i hvilken blyrullen hittades, ursprungligen är Sverker-ättens gravkapell, härrör därför blyrullen sannolikt från en begravning som skett efter det kapellet upphört att tjäna sitt ursprungliga ändamål. Uppmärksamheten bör därför vid undersökningens fortsättning inriktas på att söka utröna byggnadens användning under den senare medeltiden, 1300- och 1400-talen.